

RYSZARD GRZESIK–A. STANISŁAW SROKA

Ismeretlen dokumentum a XV. század eleji magyar–szerb viszonyokról

Poznanban, a Raczyński-könyvtárban. I. sz. dok. jelzet alatt egy idáig még nem közölt, a 15. század elejéről származó dokumentum található, mely a korabeli magyar–szerb viszonyokat érinti. Luxemburgi Zsigmond magyar király állította ki 1403. december 18-án. Meghatalmazást tartalmaz a szerb despotához, Lazarevics Istvánhoz és testvéréhez, Vukhoz induló követek számára. Az itt közölt eredeti okmány 27,5 x 19,6 cm méretű pergamenen, bal alsó és jobb felső sarka sérült, de ez a szöveget nem csonkítja. A pergamenen csak jobboldalt van egy rozsdafolt, egyébként kitűnő állapotban van. Gondos, apró betűs gót minuszcula írása a hajtások helyén kicsit elmosódott. A pergamen alsó szélén bevágás található: a – már meg nem levő – függőpecsétet tartó szalag vagy zsinór helye. Az okmány hátoldalán újabbkori feljegyzések találhatók. Kétszer is látható a *Liber comodorum ruralium* felirat, lejjebb más kéz írása: *Rabenstein. E caelo cecidit Γνοθι σωατον MCCCCCLXXII*. Ezek a sorok számunkra érthetetlen nyomai valamelyik későbbi tulajdonos (gyűjtő) gondolatainak, de nem segítenek hozzá bennünket az okmány korábbi történetének megvilágításához.

A dokumentum évszázados sorsáról semmit sem tudunk megállapítani. Csak annyi ismeretes, hogy utolsó előtti tulajdonosa Stanisław Latanowicz (1886–1935) poznani bibliofil és gyűjtő volt,¹ akinek a hagyatékából a Raczyński-könyvtár 1938-ban megvásárolta. Nem maradt fenn a megszerzett gyűjtemény katalógusa, s még az sem biztos, hogy egyáltalán létezett-e. Még a hagyatékot értékelő szakvélemény sem említi külön okiratunkat.²

Az okmány kiállítása szorosan összefügg az akkori, a török expanziót átélő Balkánon uralkodó viszonyokkal.³ A térség legjelentősebb állama a 14. század második felében a szerb fejedelemség volt. A Nemanja (Nemanjić)-dinasztia kihalása és államuk széthullása után a szerb területek nagy része Lázár kezébe került – Raska, Niš, Branicsevo, Macsó egy része és Rigómező. A szerb terjeszkedést a rigómezei csata (1389. június 15.) törte meg – a csatában életét vesztette mind I. Murád szultán, mind Lázár fejedelem. Ez utóbbi özvegye kieszközölte az új szultánnál, Murad „energikus” fiánál, „Villám” Bajazidnél,⁴ hogy vegye

¹ Stefański A.: Latanowicz Stanisław. In: Słownik pracowników książki polskiej, Warszawa 1972. 499–500.

² Wojtkowski, A.: Ocena zbiorów bibliotecznych ś.p. Latanowicza (Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta miasta Poznania 1938–1939, Sprawy dotyczące Ogrodu Zoologicznego, Biblioteki Raczyńskich, spraw szkolnych, sygn. 3551, 67–76.)

³ Quirini-Popławska, D.: Wenecja a sytuacja we wschodniej części Morza Śródziemnego w dobie ekspansji tureckiej (II połowa XIV wieku). In: 600-lecie bitwy na Kosowym Polu. Kraków, 1992. 51.; Salamon, M.: Bizancjum i Bułgaria wobec ekspansji tureckiej w dobie bitwy na Kosowym Polu. Ibidem, 29–43.; Abrahamowicz, Z.: Ustrój i organizacja państwa osmańskiego w XIV wieku. Ibidem, 7–16.

⁴ Wasilewski, T. – Felczak, W.: Historia Jugosławii. Wrocław, 1985. 120–121., 147–152.; Skowronek, J. – Tanty, M. – Wasilewski, T.: Historia Słowian południowych i zachodnich. Warszawa, 1988. 143.; Jireček, K.: Istorija Srba. I. kötet. Beograd, 1952. 311–326.; Stanojević, S.:

öt és két kiskorú fiát, Istvánt és Vukot pártfogásába. Mindkét fiú a szultán vazallusának ismerte el magát, és ettől kezdve hűen segítették seregeikkel a törököket háborúikban.

A törökök észak felé irányuló terjeszkedése Magyarországot veszélyeztette, amely akkor belső bajokkal küzdött. Nagy Lajos halála után leánya, Mária lépett trónra, akit már korábban Luxemburgi Zsigmondhoz adtak férjhez. Az uralkodó pár ellen a nápolyi Anjou-ágat támogató liga lépett fel, s a belháború a király fogságba vetéséig egyre nagyobb mértéket öltött (1401).⁵ Zsigmond világosan látta, milyen fenyegetést jelent Magyarország számára a török terjeszkedés. A magyar csapatok nem vettek részt a rigómezei csatában, mivel Lázár és I. Tvrtko, Bosznia fejedelme a nápolyi Anjoukat támogatták Zsigmond ellenében.⁶ Amikor 1393-ban a törökök meghódították a bolgár államot, Zsigmond Európa fejedelmeihez fordult segítségért. A fegyelmetlen keresztiesek azonban vereséget szenvedtek a nikápolyi csatában (1396. szeptember 25.). Török részről kitűntek a csatában a Lazarevics István vezette szerb csapatok.⁷ Zsigmondot, akit különben is a magyar bárókkal folytatott harc kötött le, elkedvetlenítette a vereség, és így a továbbiakban nem gondolt egy nagyszabású törökellenes hadjáratra. Új helyzet Bajazid Ankaránál Timur Lenktől elszenvedett veresége (1402. július 28.) után állt elő. Lazarevics István, aki a törökök oldalán harcolt, megmenekült, s a fogságot elkerülve, Szerbiába tartva Konstantinápolyban VII. János görög császári helytartótól a despota (fejedelem) címet kapta, mely a bizánci hierarchiában mindjárt a császári után következett. Az így megnövekedett tekintélyét a rigómezei (1402. november 21.) győzelem tovább erősítette. Itt az I. Szulejmánnal, Bajazid fiával szövetségben álló Brankovics Györgyöt sikerült legyőznie, aki szintén a szerb területek feletti hatalmat akarta megszerezni. Szerbia függetlenné vált a törököktől, de egyedül gyenge volt ahhoz, hogy meg is tartsa függetlenségét. Lazarevics István Magyarország felé fordult, ahol 1402-ben konszolidálódott a helyzet, és így létrejöhetett a törökellenes szerb–magyar szövetség.

A szakirodalomban vita tárgya volt, mikor jött létre ez a szövetség. Zsigmond levele a burgundi Fülöp herceghez 1404. április 16-áról mint terminus ad quem dátum jöhet számításba – ebben említi, hogy „similiter illustris dominus Stephanus, despotus dux Rosssyae, potestati et dominio nostro se subdens, ad nosque se convertens, contra Turcos et alios nostros ymmo crucis Christi aemulos, tanta potentia procedere est inductus, ut pleris jam vicibus cum eisdem bellum assumens et iniens victoriam, quam Deus suis praestat fidelibus, obtinuit.”⁸ Ugyanakkor ismeretes, hogy a dubrovniki polgárok számára kiállított, 1403. szeptember 30-i keltezésű oklevél nem említi a megjavult viszonyokat Szerbiával.⁹ Ebből következően a történetírók a szövetség létrejöttét 1403. szeptember 30. és 1404. április 16-a közé teszik. Az itt közzétett dokumentum szűkebbre vonja az időhatárokat – az 1403. év vége és az 1404. év első negyede közé. A szerződés alapján Lazarevics István

Istorija srpskoga naroda. Beograd, 1926. (a továbbiakban: Stanojević) 184–193.; Istorija naroda Jugoslavije. I. kötet. Beograd, 1953. 415–418.

⁵ Magyarország története. Szerkesztette: Molnár E.. I. kötet. Budapest, 1964. 109–110.; Engel Pál: Beilleszkedés Európába, a kezdetektől 1440-ig. Budapest, 1990. (Magyarok Európában I.) (a továbbiakban: Engel) 322–324.

⁶ Stanojević 192.; Grygiel, J.: Udział rycerstwa polskiego w walce z Turkami w czasach panowania Władysława Jagiełły i Zygmunta Luksemburskiego. In: 600-lecie bitwy. 75. 2. jegyzet.

⁷ Pavlović, N. D.: Despot Stefan Lazarević. Subotica-Beograd, 1968. 65–70.; Purković, M. A.: Knez i Despot Stefan Lazarević. Beograd, 1978. 41–43.

⁸ Dinić, M.: Pismo ugarskog kralja Žigmunda burgundskom vojvodi Filipu, Zbornik za društvene nauke Matice Srpske, 13–14. 1956. (a továbbiakban: Dinić) 96.

⁹ Dinić 93–94.; Kuev, K. – Petkov, G.: Sibrani sičinenija na Konstantin Kostenečki. Izsledvanije i tekst. Sofija, 1986. 48.

Zsigmond vazallusa lett,¹⁰ cserébe a magyar uralkodótól megkapta a macsói bánságot Belgráddal együtt, ahová hamarosan át is tette székhelyét. 1408-ban Zsigmond jelentős birtokokat adományozott Lazarevics Istvánnak Magyarországi területén – a Szerém(ség)et, Debrecen környékét, Munkácsot, Tokajt és Nagybányát –, aki így az egyik leghatalmasabb magyar nagybirtokos (báró) lett.¹¹ Halála után birtokait Brankovics György örökölte.

Mivel a Raczyński-könyvtárban található dokumentumot az eddigi szakirodalom nem említi, holott az a szerb–magyar szövetség létrejöttének első közvetlen írásos bizonyítéka, közzélése indokoltnak látszik.

Oklevél

Vác, 1403. december 18.

Luxemburgi Zsigmond meghatalmazza követeit a szerb despotával, Stefan Lazarevicsel és testvérével, Vukkal való tárgyalásokra.

Nos Sigismundus Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Marchioque Brandenburgensis etc., Sacri Romani Imperii vicarius generalis et Regni Boemie gubernator memorie /commendantes, notum facimus harum serie, quibus expedit universis, quod nos de fidei puritate, gerendorum sufficientia et circumspeditionis industria fidelium nostrorum/ honorabilis et egregii viri, domini Johannis Quinqueecclesiensis et Posoniensis ecclesiarum prepositi ac strenui militis domini Zoeli de Nassis castellani Budensis, consiliariorum /nostrorum dilectorum, plenam indubitamque fiduciam obtinentes, ipsos in partem nostre sollicitudinis evocatos tamquam veros, legitimos et speciales ambasiatores et nuntios nostros a latere (sic!) nostro missos ad magnificos et potentes dominos Stephanum despotum Seruie Rascieque dominum et Wolko fratrem eius, amicos et fideles nostros dilectos necnon ad universos et singulos barones proceres, castellanos, nobiles et alterius cuiuscumque status et condicionis homines, eorum subditos duximus accedendum, dantes et concedentes eisdem in toto et in parte plenam et omnimodam auctoritatem et potestatem cum ipsis dominis despoto et fratre ceterisque pretactis necnon quolibet ipsorum conferendi, tractandi, transigendi, componendi, concordandi, paciscendi et concludendi in et super quibuscumque factis, negociis et agendis utilitatem et bonum, tam nostrum et regni nostri Hungarie, quam ipsorum et regni sui Seruie et Rascie hinc inde concernentibus et specialiter super hiis, que in capitulis nostris sigillo nostro secreto sigillatis ambasiatoribus ipsorum dominorum despoti et fratris nuper Bude traditis specificè declarantur, item homagium et fidelitatis iuramentum ab ipsis dominis despoto et fratre ceterisque eorum prelati, baronibus, sacerdotibus, proceribus, nobiles et quibuscumque aliis eorum subditis petendi et recipiendi, iuramenta quoque alterius generis quecumque prestandi, recipiendi et exhibendi, item ligas, confederaciones, uniones, pacem, quittaciones, absoluciones et assecuraciones faciendi, tractandi et terminandi et generaliter omnia alia et singula gerendi et exercendi, que in premissis et in dependentibus et connexis necessaria fuerint et oppor-

¹⁰ Marczali H.: Magyarország története. I. rész. Budapest, 1911. 272.; Engel 329–330.

¹¹ Đurđev, B.: Kada i kako su nastali despota Stefana zakoni za Novo Brdo. Szerkesztette: Kovačević – Kojić. Sarajevo, 1987. (Djela Akademije Nauka in umjetnosti Bosne i Hercegovine, 65. Odjelenje društvenih nauka, 37.)

tuna, etiam si talia forent, que mandatum exigent speciale et que nostra maiestas facere posset per presenciam coporalem, promittentes verbo et fide regiis firmiter attendere, complere et observare quitquid per ipsos ambasiatores nostoros in premissis et in dependentibus et connexis gestum fuerit et conclusum. Harum nostrarum testimonio litterarum. Datum Vacye feria tertia proxima ante festum beati Thome Apostoli anno Domini millesimo quadringentesimo tercio.